

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Алексєєва Т.В.

Стаття розкриває особливості освітнього середовища як чинника розвитку відповідальності майбутнього фахівця. Подано деякі аспекти формування професійних компетенцій майбутнього фахівця, зокрема відповідальності під впливом освітнього середовища вищого навчального закладу. Виокремлено риси відповідального освітнього середовища вузу.

Ключові слова: *освітнє середовище, відповідальність, майбутній фахівець, студентство, вища освіта, професійний розвиток особистості, професійна компетентність, компетенції, професійна ідентичність.*

Статья раскрывает особенности образовательной среды как фактора развития ответственности будущего специалиста. Представлены некоторые аспекты формирования профессиональных компетенций будущего специалиста, в частности ответственности под влиянием образовательной среды высшего учебного заведения. Выделены черты ответственного образовательной среды вуза.

Ключевые слова: *образовательная среда, ответственность, будущий специалист, студенчество, высшее образование, профессиональное развитие личности, профессиональная компетентность, компетенции, профессиональная идентичность.*

The article reveals the features of the educational environment as a factor in the development of future professional responsibilities. Posted some aspects of professional competence of future specialist, including liability under the influence of the educational environment of higher education. Author determined traits responsible educational environment of the university.

Keywords: *learning environment, responsibility, future specialist, students, higher education, personal development, professional competence, competence, professional identity.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку світової спільноти система вищої освіти визначає нові вимоги до змісту та організації навчально-виховного процесу на засадах гуманності, особистісно-орієнтованої педагогіки, розвитку і саморозвитку студентів, що веде до підвищення рівня науковості та інноваційності щодо психолого-педагогічних здобутків.

За цих умов вища освіта потребує визначення нових пріоритетів, до яких належать спеціалізація, диференціація, інформатизація та гуманізація навчально-виховного процесу тощо.

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті визначає основні пріоритети підготовки майбутнього фахівця, а саме: наявність сучасного ринку освітніх послуг, олюднення знання, формування іміджу сучасного вищого навчального закладу, впровадження нових педагогічних технологій, інноваційні перетворення сучасної системи освіти, психологічні засади формування особистості майбутнього фахівця в умовах вузу, психологічне об'рунтування методів і прийомів навчання у вищій школі, психологічні засади оптимізації взаємин викладачів і студентів (А.М.Алексюк, І.Д.Бех, В.В.Власенко, М.Б.Свтух, О.В. Киричук, О.Г. Мороз, Д.Ф.Ніколенко, В.І.Носков, Н.І.Пов'якель, Н.В.Чепелева та ін.).

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури засвідчує, що значна увага у процесі підготовки майбутнього фахівця протягом навчання має приділятися середовищному підходу, тобто процесу створення сприятливого освітнього середовища для кожного суб'єкта навчального процесу вузу, що забезпечує значну активізацію внутрішніх особистісних ресурсів, активність, адаптацію до сучасних умов навчання та професійного розвитку, психічне здоров'я, гармонійний розвиток, формування здатності суб'єкта майбутньої професійної діяльності до продуктивно-творчого мислення.

Пріоритети вищого навчального закладу безпосередньо пов'язані зі зміною впливів освітнього середовища як фактора становлення і соціалізації особистості (А. Мудрик, В. Семенов та ін.) в процесі розв'язання педагогічних, психологічних та організаційно-управлінських завдань.

Однією з найсуттєвіших проблем вітчизняної вищої освіти вважається проблема ставлення до людини як до найвищої цінності. При цьому зазначимо, що традиційне освітнє середовище завжди було спрямоване на надання майбутньому фахівцю необхідних знань, умінь, навичок тощо. Постає потреба змінити стратегічні глобальні цілі освіти, перемістити акцент зі знань спеціаліста на його особистісні якості, що постають водночас і як мета, і як засіб його підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Соціологи (Р. Дарендорф, П. Сорокін) вважають освіту одним з найнефективніших соціальних ліфтів вертикальної мобільності, що визначає доступність для молоді життєвих змін. Молодіжне середовище виокремлює освіту та здобуття професії як обов'язкові умови самореалізації особистості, але освітній потенціал молодіжного середовища не реалізується належною мірою через невідповідність між системою освіти та потребами ринку праці.

Становлення суб'єкта діяльності зі своєю позицією, професійними планами, стратегією поведінки, цілями і програмами дій, ставлен-

ням до результатів діяльності є результатом зміни психічного складу особистості під впливом діяльнісних детермінант, однією з яких є рівень професійної готовності суб'єкта до майбутньої професійної діяльності.

Стрижнем психологічної готовності до професійної діяльності є особистісне зростання майбутнього фахівця, що передбачає не тільки його розвиток, а й прагнення до найповнішого розкриття власного ресурсу та готовність змінюватися відповідно до стадій формування професійної ідентичності.

Так, Л. М. Мітіна розглядає професійний розвиток особистості як зростання, становлення, інтеграцію й реалізацію професійно значущих особистісних якостей і здібностей, професійних знань та вмінь, творчої самореалізації у професійній діяльності.

У зв'язку з цим сучасне освітнє середовище як базис формування певних професійно важливих якостей суб'єкта майбутньої професійної діяльності набуває змін залежно від радикальних соціальних, політичних та економічних змін суспільства.

Теоретико-методологічною основою для визначення сутності поняття освітнє середовище виступають концепції сучасних дослідників, які розглядають різноманітні аспекти категорії середовище (Л.Буєва, Ю.Мануйлов, Л.Новикова, Н.Селиванова, В.Петровський, І.Якиманська, В.Ясвін та ін.) та освітній простір (А.Валицька, І.Фрумін, Б.Ельконін) тощо.

Система взаємин людина – середовище розглядається науковцями в різних аспектах. Наприклад, деякі дослідники розглядають середовище як оточення, що безпосередньо сприймається особистістю.

Сучасне освітнє середовище визначається науковцями як:

- психолого-педагогічна реальність, що містить спеціально організовані умови формування особистості, а також можливості для розвитку, що включені до соціального і просторово-предметного оточення; її традиційно розглядають як сферу соціального життя і як чинник освіти, що забезпечує педагогічні умови рівноваги досвіду взаємодії суб'єктів учіння з зовнішнім світом і внутрішнім середовищем їх розвитку;

- духовно-матеріальне середовище, яке відтворює в змісті освітніх програм модель культури в процесах її історичного розвитку (І.Фрумін, Б.Ельконін, А.Валицька та ін.);

- як модель соціокультурного простору, в якому відбувається становлення особистості;

- певний соціокультурний простір, у межах якого стихійно або з різним ступенем організованості здійснюється процес розвитку особистості;

- певним чином впорядкований освітній простір, в якому здійснюється розвивальне навчання (Л.С.Виготський, Л.В.Занков, А.Н.Леонтьєв, Д.Б.Ельконін та ін.)

- система впливів і умов формування особистості за заданим зразком, а також (система) можливостей для особистісного розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні (В. Ясвін).

Таким чином, узагальнення різноманітних підходів до визначення поняття освітнє середовище дозволяє визначити його як сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що забезпечують саморозвиток вільної і активної особистості та реалізацію її творчого потенціалу.

Мета статті. Визначити роль і місце освітнього середовища у процесі формування професійних компетенцій майбутнього фахівця, зокрема відповідальності, та розглянути риси відповідального освітнього середовища.

Основні матеріали дослідження, об'рунтування отриманих наукових результатів. Визначальними характеристиками освітнього середовища є здатність до самовідтворення й самооновлення відповідно до потенційних можливостей усіх складових елементів цього середовища.

У науковій літературі, присвяченій дослідженню освітнього середовища, визначено два основні методологічні підходи щодо побудови навчально-виховної діяльності в умовах освітнього закладу, які розглядають студента як об'єкт формувального впливу, який набуває:

1) певних рис особистості чи певні професійно важливі якості майбутнього фахівця за допомогою викладачів вузу, що визначається результатами освіти;

2) певних якостей через створення відповідного оточення або навколишнього середовища, тобто через сукупність умов і впливів, що оточують майбутнього фахівця.

Водночас соціальні системні елементи освітнього процесу, що впливають на його результат, поділяються на внутрішні (у складі вузу) та зовнішні (за межами вузу).

До внутрішніх належать: студенти та їх структуровані спільноти (навчальні групи, курси, факультети, студентські громадські об'єднання та органи студентського самоврядування, неформальні групи тощо); професорсько-викладацький склад та його структуровані спільноти (кафедри, громадські об'єднання викладачів); керівний склад (Учена рада вузу, ректорат, керівництво факультетів тощо); обслуговувальні фахівці (підрозділи вузу, безпосередньо не пов'язані з навчальним процесом).

Зовнішні системні елементи - батьки студентів та їх інші законні представники; роботодавці; органи територіальної державної і муніципальної влади як зовнішні контрольні та наглядові органи; випускники тощо.

Зазначені соціальні елементи створюють певні умови для формування особистості студента, що входить в контакт з ними, та безпосередньо впливають на процес його виховання.

Критеріями ефективності освітнього середовища у системі багаторівневої підготовки науковці вважають такі параметри: широту, соціальну активність та мобільність.

Широта освітнього середовища характеризує суб'єктів, об'єктів, процеси та явища, що є складовими освітнього середовища.

Соціальна активність освітнього середовища є критерієм соціально орієнтованого творчого потенціалу та експансії освітнього середовища у середовище проживання людини. При цьому показниками соціальної активності є затребуваність випускників на ринку праці, розвиток у майбутніх професіоналів компетенцій та особистісних якостей, що є необхідними для успіху в сучасному суспільстві.

Мобільність освітнього середовища характеризує високий рівень адаптації до суспільних змін та виключає появу деструктивних ситуацій у самому освітньому середовищі. Показниками мобільності освітнього середовища є мобільність цілей, змісту, засобів навчання та кадрового складу освітнього середовища.

Розвиток освітнього середовища та зміни тенденцій його розвитку безпосередньо впливають як на професійне навчання, так і на особистісний розвиток студента, що призводить до стимулювання потреби у саморозвитку, в реалізації своїх здібностей та можливостей професійної діяльності тощо.

Саме різновиди освітніх траєкторій, можливість та необхідність вибору студентами свого академічного шляху призводять до розвитку таких особистісних якостей, як ініціативність, відповідальність та самостійність.

Отже, освітнє середовище сприяє розвитку пізнавальної активності майбутнього фахівця та надає можливості для його соціальної та професійної мобільності.

Безперечно, освітнє середовище надає також можливість майбутньому фахівцю працевлаштуватися за кордоном, що стимулює прагматичний інтерес особистості до майбутнього соціального успіху та матеріальну зацікавленість.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти формування професійної компетентності студентів розглядається науковцями як обов'язковий складник загальної фахової підготовки (А. Беляєва, А. Бойко, С. Гончаренко, Т.Грабовська, І. Зязюн, М. Євтух, І. Носаченко, В. Семиченко ін.).

Отже, підготовка компетентного фахівця є метою сучасної вищої освіти, саме тому нові освітні стандарти мають на меті практико-орієнтовану спрямованість освітнього процесу щодо формування загальних та професійних компетенцій.

Бакалаврат відповідно до державного стандарту є першим ступенем професійної підготовки, який дозволяє продовжувати освіту на наступному рівні, у першу чергу на магістратурі.

Бакалаврат як багаторівнева система вищої освіти сприяє прискоренню формування основ професійної майстерності майбутнього фахівця, надає йому можливість отримання фінансової незалежності, соціального статусу та професії.

Затребуваність спеціалістів з кваліфікацією бакалавра на ринку праці характеризує критерій соціальної активності освітнього середовища. При вступі на роботу професійні можливості бакалаврів оцінюються з урахуванням рівня та отриманої підготовки безпосередньо роботодавцем, який сприймає бакалаврів як осіб з незакінченою вищою освітою. Однак сучасна економіка сьогодні потребує саме бакалаврів, так як на ринку праці спостерігається гостра нестача компетентних фахівців, які здатні здійснити зв'язок між керівництвом підприємства та безпосереднім виконавцем.

Протягом навчання майбутній фахівець набуває ґрунтовної освітньої підготовки за фахом, розвиває творче і критичне мислення, визначає ступінь готовності до вибору з альтернативних можливостей, отримує навички цілепокладання, визначає свій освітній вектор професійного становлення, задовольняє потребу в розвитку своїх компетенцій як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, розвиває духовну потребу у взаємодії з іншими людьми тощо.

Компетентність, на думку І. Зязюна, є першоосновою професійності, при цьому він вважає головним умінням синтезувати матеріал, аналізувати ситуації, осмислювати суть явищ тощо. До складових компетентності майбутнього фахівця науковці відносять мотиваційний, аксіологічний, гностичний, практичний, особистісний та творчий компоненти (І.Бех, І.Зязюн).Протягом навчання у вузі освітнє середовище створює умови для взаємодії та єдності складових компетентності як прояву інтегрального особистісного утворення майбутнього фахівця.

Затребуваність максимального використання можливостей освітнього середовища вузу та його потенціал визначаються домінуванням у процесі навчання розвивальних професійних компетенцій.

Освітнє середовище певним чином впливає на процес формування та розвитку протягом навчання такої професійної компетенції як відповідальність суб'єкта майбутньої професійної діяльності.

Під відповідальністю студента як майбутнього фахівця, О. Шушеріна розуміє професійно значущу якість, яка характеризує рольовий обов'язок усвідомлено виконувати сукупність об'єктивнонеобхідних вимог, що висувуються до нього як до суб'єкта навчального процесу вищого

навчального закладу та до майбутнього фахівця з обраної професії, та звітувати за свої дії перед собою та учасниками навчального процесу.

Ознаками сформованості відповідальності у студентів визначено: особистісно-професійна мотивація прийняття обов'язків, розуміння змісту обов'язків студента та фахівця, їх морального аспекту, значущість для саморозвитку та професійного розвитку; самостійне ухвалення відповідального рішення та організація його виконання щодо поставленої мети; прояв емоційного ставлення до виконання обов'язків у навчально-професійній діяльності.

Л.А. Барановська основою формування відповідальності як особистісної та професійної якості студентів протягом навчання вважає взаємодію самостійної роботи студентів та рейтингової системи оцінки їх знань на основі модульно-рейтингового навчання. На її думку, умовами ефективного функціонування модульно-рейтингової системи є самостійне індивідуальне навчання або робота в умовах малих груп під впливом модуля; проблемне подання навчальної інформації; суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладача зі студентами на основі індивідуального підходу до кожного, хто навчається, реалізація зворотного зв'язку за допомогою контролю різних видів; рейтингова система оцінки всіх видів навчальної діяльності та введення системи індивідуального кумулятивного індексу.

Зазначимо, що саме відповідальність як компетенція особистості входить до складу методики векторного моделювання освітнього середовища. На думку В. А. Ясвіна, основною характеристикою освітнього середовища є модальність, показником якої є наявність чи відсутність умов або можливостей для розвитку активності/пасивності суб'єкта навчання та його особистісної свободи/залежності. При цьому під активністю розуміється наявність таких якостей, як ініціативність, прагнення до будь-чого, відстоювання своїх інтересів тощо. Свобода суб'єкта визначається незалежністю суджень та вчинків, свободою вибору, самостійністю, а залежність визначається як слухняність до чужої думки, особистісна безвідповідальність, рефлекторність поведінки, зовнішній локус контролю.

Науковець зазначає, що освітнє середовище може розглядатися як розвивальне, коли воно забезпечує можливості для:

- 1) задоволення та розвитку суб'єктом своїх потреб на всіх ієрархічних рівнях;
- 2) засвоєння особистістю соціальних цінностей та обмеженої трансформації їх до внутрішніх цінностей.

Я. Корчак стверджував, що існує чотири типи виховного середовища, а саме: догматичне середовище, ідейне середовище, середовище-безтурботного споживання і середовище зовнішнього блиску і кар'єри.

Існує думка, що ідейний тип середовища, який поєднує в собі якості активної і вільної особистості, може бути розкладений на два підтипи, що відповідають двом різним тлумаченням терміна свобода, а саме: свобода від ... і свобода для Перший підтип – це активна особистість, вільна від тиску та втручання ззовні, що розглядається В.А. Ясвіним як творча особистість. Другий підтип, який діє у контексті свободи для ..., цим автором взагалі не згадується.

2009 року Всесвітня конференція з вищої освіти визначила, що головним фактором розвитку освітніх систем має стати соціальна відповідальність освіти, яка базується на певних принципах, а саме:

1. Вища освіта як суспільне благо є відповідальністю усіх зацікавлених сторін.

2. Вища освіта несе соціальну відповідальність за поліпшення громадського розуміння проблем соціального, економічного, наукового і культурного вимірів.

3. Заклади вищої освіти мають сприяти розвитку критичного мислення й активної громадянської позиції.

4. Вища освіта має сприяти освіті соціально відповідальних громадян.

5. Вищі навчальні заклади мусять мати більшу інформацію та відкритість щодо своєї роботи та місії.

6. Для здійснення інституційних місій через якість, відповідність, ефективність, прозорість та соціальну відповідальність необхідною умовою є наявність автономії вищого навчального закладу

Аналіз наукової літератури виявив, що поєднання орієнтації на соціально активний тип особистості свободи в розумінні самостійності приводить нас до створення поняття відповідального освітнього середовища, тобто середовища, що формує або виховує особистість, основною якістю якої є почуття відповідальності.

Дослідники наголошують, що освітнє середовище теж може бути відповідальним. Ознаками відповідального освітнього середовища вузу є:

- розуміння кожним системним елементом освітнього процесу свого місця у громадській системі навчального закладу;

- усвідомлення всіма системними елементами освітнього процесу необхідності визнавати і дотримуватися загально визнаних соціокультурних норм навчального закладу;

- оцінка усіма системними елементами освітнього процесу своїх вчинків з точки зору їх наслідків як для себе, так і для свого навчального закладу;

- готовність одних системних елементів освітнього процесу безконфліктно прийняти санкції від інших системних елементів освітнього процесу у разі допущених порушень раніше досягнутих домовленостей.

Варто зауважити, що дані ознаки стосуються всіх соціальних підсистем вузу, а саме: студентів, керівництва та викладачів.

Значимо, що з точки зору середовищного підходу високе почуття відповідальності має бути притаманне, перш за все, адміністрації вищого навчального закладу, але при цьому особливо важливим є наявність відповідальності як професійно важливої якості у кожного студента.

Організація і формування успішнодіяльнійної професійнокомпетентної особистості та її вдосконалення є пріоритетними напрямками сучасних наукових досліджень. Вагомий внесок у розв'язання зазначених проблем зробили відомі науковці (В.Андрущенко, Л.Виготський, С.Гончаренко, І.Зязюн, Г.Костюк, В.Кремень, О.Леонтьєв, В.Луговий, І.Надольний та ін.).

Згідно з дослідженнями, структура діяльності містить від п'яти до дванадцяти компонентів (Т. Щедровицький, В. Юдін).

У сучасних умовах важливоюособистісно-професійною якістю майбутнього фахівця є відповідальність суб'єкта майбутньої професійної діяльності, яка характеризує певні людські відносини, які стосуються різних аспектів життєдіяльності особистості та визначають її спрямованість.

Б. Г. Ананьєв, І. С. Кон, С. Л. Рубінштейн, О. Г. Спіркін вказують на взаємозв'язок відповідальності із самосвідомістю особистості. Завдяки їй особистість як суб'єкт свідомо привласнює собі все, що робить, відносить до себе всі виконані нею справи і вчинки і свідомо бере на себе за них відповідальність як їх автор і творець (С. Л. Рубінштейн).

Досліджуючи проблему відповідальності, деякі науковці вважають, що вона є характеристикою ставлення особистості до людей, і визначають її як системну якість, завдяки якій людина здатна усвідомлювати майбутні наслідки своїх вчинків за умовою розвитку чутливості до моральних ситуацій (Т. Г. Гаєва, С. Б. Елканов, А. П. Расітігаєв, М. В. Савчин та ін.).

Т. Г. Гаєва визначає відповідальність як інтегральну системну якість особистості, яка містить її суб'єктивне позитивне ставлення до оточення, до суспільства, праці, до себе. Автор зазначає, що відповідальність відіграє важливу роль у реалізації моральної поведінки, дозволяє визначати оптимальні стратегії поведінки особистості у неоднозначних етичних ситуаціях та надавати моральну оцінку своїм вчинкам.

М. В. Савчин вважає, що відповідальність як особистісна основа відповідальної поведінки у своїй головній сутності є смисловим утворенням особистості та виступає загальним принципом співвіднесення мотивів, цілей та засобів життєдіяльності індивіда.

В. А. Розанова розглядає відповідальність як слідування нормам і віддзеркалення меж обов'язку. На її думку, усвідомлення відпові-

дальності проявляється особистістю в розумінні сенсу здійснюваних дій і наслідків.

Відповідальність, на думку К. Муздибаєва, є результатом інтеграції всіх психічних функцій особистості: суб'єктивного сприймання навколишнього світу, оцінки власних чуттєвих ресурсів, емоційного ставлення до обов'язку, волі. Науковець визначає, що розвиток відповідальності характеризується зміною її інстанції: від відповідальності перед дорослими до її інтеріоризації, коли основним регулятором поведінки стає сумління людини.

Ж. Піаже зауважує, що у процесі життєдіяльності розвиток відповідальності відбувається у напрямі від об'єктивної до суб'єктивної.

Формами прояву відповідальності є: відповідальність як ззовні задана необхідність (ранні етапи розвитку особистості), відповідальність як усвідомлена необхідність (підлітковий вік), відповідальність-потреба (рання юність), що ґрунтується на внутрішній переконаності особистості виконувати доручення, дотримуватись вимог.

Вибір лінії поведінки пов'язаний зі свідомим прийняттям моральних вимог, з усвідомленням себе суб'єктом відповідальної поведінки, з добровільним покладанням на себе обов'язків. Саме в цьому випадку відповідальність набирає особистісного сенсу, який знімає суперечності між потребами, бажаннями особистості і тими вимогами, які ставить до неї дійсність.

У функціональному аспекті відповідальність базується на зовнішній та внутрішній інстанціях. При цьому студент як суб'єкт майбутньої професійної діяльності має реалізувати відповідальну поведінку через зобов'язання та самозобов'язання, наміри та дотримання певних норм.

Отже, відповідальність визначається як системно-інтегральна якість особистості, що є результатом інтеграції всіх психічних функцій особистості та взаємодії людини зі своїм природним та суспільним середовищем.

Якщо освітнє середовище розглядати як систему соціальних ролей, то в основі професійного становлення майбутнього фахівця лежить самоідентифікація з професією, яка розглядається як провідний компонент професійної підготовки. При цьому професійна ідентичність майбутнього фахівця має відповідати вимогам гнучкості та здатності до змінювання освітнього середовища. На думку Е. Еріксона, чутливим для формування професійної ідентичності є період навчання у вищому навчальному закладі.

При цьому навчально-пізнавальна діяльність чималого студентського загалу не поєднується з науковою або громадсько-корисною діяльністю.

Висновки. У трансформації системи національної освіти України принципову роль відіграє створення умов для задоволення освітніх та професійних потреб суб'єктів майбутньої професійної діяльності, можливості набуття важливих професійних і життєвих компетенцій як засобів особистісної самореалізації та постійного підвищування свого професійного рівня, забезпечення у кожному вищому навчальному закладі відповідних умов для навчання і виховання фізично та психічно здорової особистості.

Чим більш гармонійними будуть відносини суб'єкта майбутньої професійної діяльності зі своїм освітнім середовищем, тим більше людина буде проявляти таку професійно-важливу якість, як відповідальність.

Навчально-виховний процес у вузі має бути спрямований на формування професійної ідентичності, в основі якої лежать певні складові особистості, наприклад, прагнення до особистісного зростання, професійна свідомість, адаптивність, креативність тощо. Але основою формування даних характеристик є здатність майбутніх фахівців відповідально ставитися до особистісного змінювання, змінювання професійної моделі поведінки, здатності ухвалювати рішення та нести професійну відповідальність в нестандартних умовах протягом навчання.

Особистісний компонент відповідальності протягом навчання передбачає розуміння і виявлення кожним студентом власної унікальності, власної відповідальності за своє професійне зростання та подальшу самореалізацію. Все це пов'язане з розумінням студентом власних особистісних і професійних ресурсів з метою їх подальшого розвитку та корекції.

Найбільш ефективним шляхом формування відповідальності майбутнього фахівця в межах освітнього середовища є активні форми навчання, а саме психологічний тренінг, який спрямований на формування професійно значущих новоутворень в ідентичності майбутніх фахівців. Під професійно значущим новоутворенням ми розуміємо таке особистісне новоутворення щодо майбутньої професійної діяльності, як особистісно-професійну відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. О. Феномен вибору в контексті соціальної поведінки / Г. О. Балл // Соціальна психологія. – 2005. – №1(9). – С. 13.
2. Бех І. Д. Відповідальність особистості як мета виховання / І. Д. Бех // Початкова школа. – 1994. – №9-10. – С. 4-8.
3. Зеер Э.Ф. Профессиональноориентированная логико-смысловая модель личности / Э. Ф. Зеер // Мир психологии. – 2005. – №1. – С. 141-156.

4. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки / М.В. Савчин. – К.: Україна-Віта, 1996. – 130с.

5. Семиченко В. А. Рефлексійний підхід в теорії практики вищої школи / В. А. Семиченко // Післядипломна освіта в Україні. – 2009. – №1-2. – С. 44-62.

УДК 159.923.2

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ВАЛИДНОСТИ СВЯЗИ ЧЕТЫРЕХ СТОРОН ИДЕНТИЧНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Барашева Д.Е.

В статье приводится теоретическое обобщение результатов предыдущих теоретико-эмпирических разработок проблемы идентичности личности; выявляются специфические психологические трудности функционирования и развития личности, связанные с невалидностью связей с какой-либо из четырех выделенных сторон идентичности; аргументируется значимость валидности всех четырех сторон.

Ключевые слова: личность, идентичность, стороны идентичности, валидность (невалидность) связи сторон идентичности.

У статті наведено теоретичне узагальнення результатів попередніх теоретико-емпіричних розробок проблеми ідентичності особистості; виявлено специфічні психологічні труднощі функціонування і розвитку особистості, пов'язані з невалідністю зв'язку будь-якої з чотирьох виділених сторін ідентичності; аргументовано значущість валидності всіх чотирьох сторін.

Ключові слова: особистість, ідентичність, сторони ідентичності, валідність (невалідність) зв'язку сторін ідентичності

There is generalization of the preceding theoretical-empirical studying the problem of personal identity presented in the article; specific psychological difficulties of personality's function and development related to an invalidity of a side's connections are distinguished; significance of all four sides' validity is argued.

Key words: personality, identity, sides of identity, validity (invalidity) of the four sides' connection

Постановка проблеми. Несмотря на достаточно долгий период разработки, проблема идентичности личности не утрачивает своей актуальности, но приобретает особый статус в современной психологии личности. Поскольку личность, безусловно, выявляется в связи отношений психической (особой связи нейрофизиологической, психофизиологической и когнитивной, точнее когнитивно-эмоциональной) и